

การสืบทอดดนตรีไทยของเจ้าโสภา เพ็งพุ่ม (ณ เชียงใหม่) THAI MUSIC TRANSMISSION OF PRINCESS SOPAR PENG PUM (NA CHIANG MAI)

รัชดา ชัดดีสะ* RATCHADA KHATTISA*
ภัทรวดี ภูษฎาภิรมย์** PATARAWDEE PUCHADAPIROM**

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การสืบทอดดนตรีไทยของเจ้าโสภา เพ็งพุ่ม (ณ เชียงใหม่) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชีวประวัติและผลงาน การถ่ายทอดดนตรีไทยและสายการสืบทอดดนตรีไทยของ เจ้าโสภา เพ็งพุ่ม (ณ เชียงใหม่) ผลการวิจัยพบว่า เจ้าโสภา เพ็งพุ่ม (ณ เชียงใหม่) เกิดในตระกูลเจ้านายฝ่ายเหนือ เมื่อเยาว์วัยได้ตามเสด็จ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ไปพำนัก ณ วังสวนสุนันทา กรุงเทพมหานคร ทำให้ได้เรียนจะเข้กับครูสังวาลย์ กุลวัลย์ ผู้มีชื่อเสียงและมีฝีมือความสามารถในการบรรเลงจะเข้ นอกจากการเรียนจะเข้แล้ว เจ้าโสภายังเรียนขอเพิ่มเติมกับ ครูเจริญ พาทยโกศล เรียนขับร้องเพิ่มเติมกับคุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ และขุนเสียงเสนาะกรณ (พัน มุกตวาทย์) เมื่อกลับมาเชียงใหม่ เจ้าโสภา เพ็งพุ่ม (ณ เชียงใหม่) สอนดนตรีไทยให้กับสถาบันต่าง ๆ โดยมีผลงานด้านการเผยแพร่ดนตรีและการแสดงผลงานด้านวิชาการ และผลงานด้านการควบคุมการบรรเลงและการแสดง การถ่ายทอดดนตรีไทยพบว่า เจ้าโสภา เพ็งพุ่ม (ณ เชียงใหม่) ได้ถ่ายทอดความรู้ด้านพื้นฐานดนตรีไทยและการบรรเลงเครื่องสาย ภายในระบบการศึกษาและภายนอก ระบบการศึกษา โดยให้ความสำคัญกับพื้นฐานดนตรีไทยและการบรรเลงดนตรีไทยตามชนบ คือ การไหว้ครู บุคลิก การบรรเลง รวมถึงข้อคิดสอนใจในการเป็นนักดนตรี แต่เนื่องจากเจ้าโสภาถ่ายทอดดนตรีไทย ภายในและภายนอกระบบการศึกษาที่มีการเรียนการสอนดนตรีไทยเป็นเพียงรายวิชาพื้นฐาน และมีผู้ที่สนใจในจำนวนน้อย มิได้ถ่ายทอดให้กับศิลปินอาชีพหรือสถาบันที่มีการเรียนการสอนดนตรีไทย โดยตรง ทำให้สายการสืบทอดดนตรีไทยของเจ้าโสภา เพ็งพุ่ม (ณ เชียงใหม่) ไม่แพร่หลาย

คำสำคัญ : เจ้าโสภา เพ็งพุ่ม (ณ เชียงใหม่)/ การสืบทอด/ ดนตรีไทย

*นิสิตระดับปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, spykhts@gmail.com

*M.F.A. Student, Department of Music, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, spykhts@gmail.com

**รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, patarawdee@gmail.com

**Associate Professor Dr., Department of Music, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, patarawdee@gmail.com

ABSTRACT

The objective of the research title of Thai classical music transmission of Princess Sopar Pengpum (Na Chiang Mai) is to study Princess Sopar Pengpum 's biography and pedagogy, Thai music transmission, lineage of Thai classical music transmission. The finding of the research result indicated that Princess Sopar Pengpum (Na Chiang Mai) was born in the northern royalty (Na Chiang Mai). When she was young, she was in Princess Consort Dara Rasmi 's entourage to reside at Suan Sunandha Palace, Bangkok Metropolis. She studied ja-khay with Khru Sangwarl Kullawanki, who was well-known, skilled and capable in playing ja-khay. Besides study of ja-khay, Princess Sopar Pengpum also additionally studied fiddle with Kru Charoen Pathayakosol, and additionally studied singing with M.R. Paithoon Kittiwat and Khun Siang Sanoa Kan (Phan Mooktawapai). After return to Chiang Mai, Princess Sopar Pengpum (Na Chiang Mai) taught Thai classical music in various institutes and had pedagogy in transmission of music and performance, pedagogy in academics, and pedagogy in control of playing of musical instruments, and performance. Thai classical music transmission of Princess Sopar Pengpum indicated that knowledge in the areas of Thai classical music foundation and playing of stringed instruments was transmitted in formal education and non-formal education. She emphasized on Thai classical music foundation and traditional Thai classical music playing consisting of Wai Khru (Guru Worship), character in playing of musical instruments, and didactic thought as musician. However, due to Thai classical music transmission of Princess Sopar in formal education and non-formal education where Thai classical music instruction was just basic course and those interested were few, without direct transmission to commercial artists or institutes with Thai classical music instruction, the lineage of Thai classical music transmission therefore was unpopular.

Keywords: Princess Sopar Pengpum (Na Chiang Mai)/ Transmission/ Thai classical music

บทนำ

เจ้าโสภา เพ็งพุ่ม (ณ เชียงใหม่) เกิดในตระกูล ณ เชียงใหม่ เป็นธิดาเพียงคนเดียวของ เจ้าบุรีรัตน์ ณ เชียงใหม่ (เจ้าแก้วมุงเมือง) กับเจ้าหญิงบุญเสริม ณ เชียงใหม่ สืบเชื้อสายจากเจ้าเศรษฐีคำฝั้น ผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 3 เจ้าบัวจันทร์ ณ เชียงใหม่ (ยาย) พระสหายและพระญาติสนิท ของพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ได้เลี้ยมดูจนอายุ 7 ปี จึงได้ถวายตัวเจ้าโสภากับพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ผู้มีศักดิ์เป็นพระปิตุจฉา (ป้า) ต่อมาได้ตามเสด็จพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ไปยังกรุงเทพมหานคร และได้เริ่มเข้าสู่วงการดนตรีไทย โดยเริ่มเรียนจะเข้กับครูสังวาลย์ กุลวัลย์ ซึ่งเป็นนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียง ต่อมาเมื่อพระราชชายา เจ้าดารารัศมี เสด็จกลับเชียงใหม่ ได้ฝากเจ้าโสภาให้เรียนดนตรีไทยกับครูสังวาลย์ กุลวัลย์ เจ้าโสภา เพ็งพุ่ม นับได้ว่าเป็นนักดนตรีไทยรุ่นแรกในจังหวัดเชียงใหม่ ด้วยความรักในดนตรีไทย เจ้าโสภาส่งต่อความรู้ด้านดนตรีไทย โดยสอนให้กับสถาบันการศึกษาที่สนับสนุนดนตรีไทย ได้แก่ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสอนให้กับนักเรียนที่มีความสนใจ โดยให้มาเรียนที่บ้าน เจ้าโสภา เพ็งพุ่ม ได้ปฏิบัติหน้าที่ในการสอนทั้งดนตรีไทยและจริยธรรม ได้อุทิศตนเป็นหลักให้แก่หน่วยงานสำคัญหลายแห่งดังที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อถ่ายทอดวิชาดนตรีไทย ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญ จึงสนใจที่จะศึกษาสืบค้นและทำวิจัยในเรื่อง การสืบทอดดนตรีไทยของ เจ้าโสภา เพ็งพุ่ม (ณ เชียงใหม่) ทั้งชีวประวัติและผลงานการถ่ายทอดดนตรีไทย และสายการสืบทอดดนตรีไทยเพื่อบันทึกเป็นผลงานทางวิชาการต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาชีวประวัติและผลงานของเจ้าโสภา เพ็งพุ่ม (ณ เชียงใหม่)
2. เพื่อศึกษาการถ่ายทอดดนตรีไทยของเจ้าโสภา เพ็งพุ่ม (ณ เชียงใหม่)
3. เพื่อศึกษาสายการสืบทอดดนตรีไทยของเจ้าโสภา เพ็งพุ่ม (ณ เชียงใหม่)

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยฉบับนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

ขั้นที่ 1 รวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากห้องสมุดต่าง ๆ

ขั้นที่ 2 สัมภาษณ์บุคคลข้อมูล โดยแบ่งเป็นครอบครัวและเครือข่าย ลูกศิษย์ ผู้ใกล้ชิด เช่น

- เจ้าสุดาพร ณ เชียงใหม่ (ธิดา) อายุ 77 ปี
- นายสุธี เพ็งพุ่ม (บุตร) อายุ 65 ปี อาชีพ ข้าราชการบำนาญ
- เจ้าสุริย์ ณ เชียงใหม่ (ญาติ) อายุ 69 ปี อาชีพ ข้าราชการบำนาญ
- เจ้าสุรศักดิ์ ณ เชียงใหม่ (ญาติ) อายุ 67 ปี อาชีพ เจ้าของธุรกิจส่วนตัว
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศุภวัฒน์ ชื่นชอบ อายุ 80 ปี อาชีพ ข้าราชการบำนาญ
- ครูพิบูลย์ศักดิ์ วิจิตรระกะ อายุ 62 ปี อาชีพ อาจารย์พิเศษ ประจำกลุ่มสาระวิชาชีพเฉพาะ

ภาควิชาดุริยางคศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

- ทนตแพทย์หญิง นิภาพรณ โอศิริพันธุ์ อายุ 60 ปี อาชีพ ข้าราชการบำนาญ
- นางสาวปัทมาวดี เพิ่มแสงงาม อายุ 58 ปี

- นายสายัณห์ โฆษิตสกุลชัย อายุ 53 ปี อาชีพ เจ้าของธุรกิจส่วนตัว
- นายธีรชาติย์ จันทรงาม อายุ 52 ปี อาชีพ นักวิศวกร
- นายไทร บุญเฉลย อายุ 52 ปี อาชีพ เจ้าของธุรกิจส่วนตัว
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จารุลักษณ์ งามลักษณ์ อายุ 50 ปี อาชีพ อาจารย์ประจำกลุ่ม

วิชาภาษาตะวันตก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

- นางทัดแก้ว ทรัพย์เย็น อายุ 49 ปี อาชีพ เจ้าของธุรกิจส่วนตัว
- นางสุกัญญา แก้วแสงใจ เฮลเลอร์ อายุ 48 ปี อาชีพ ที่ปรึกษาทางกฎหมาย
- ครูสวัสดิ์ ต่ายพูล อายุ 89 ปี อาชีพ นักดนตรีพื้นเมืองอาวโส

ขั้นที่ 3 รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ผล

ขั้นที่ 4 รายงานผลการวิจัยและสรุปเสนอแนะ จัดพิมพ์รายงานฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

1. ชีวิตประวัติและผลงานของเจ้าโสภา เพ็งพุ่ม (ณ เชียงใหม่)

เจ้าโสภา เพ็งพุ่ม เกิดเมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2457 ในตระกูล ณ เชียงใหม่ ท่านเป็นธิดาเพียงคนเดียวของเจ้าบุรีรัตน์ ณ เชียงใหม่ (เจ้าแก้วมุงเมือง) กับเจ้าหญิงบุญเสริม ณ เชียงใหม่ สืบเชื้อสายจากเจ้าเศรษฐีคำฝั้น ผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 3

เจ้าโสภา เพ็งพุ่ม สมรสครั้งแรกกับ เจ้าบุญทอง ณ ลำพูน พ.ศ. 2473 มีบุตรธิดา 3 คน คือ

1. เจ้าทองประภา ณ ลำพูน (ถึงแก่กรรม)
2. เจ้าสุวรรณ ณ ลำพูน (ถึงแก่กรรม)

3. เจ้าสุดาพร ณ เชียงใหม่ มีบุตรธิดา 2 คน คือ นางสาวศิริภา นาคศาสตร์ (ไม่เป็นดนตรี) และนายศิริพจน์ วิจิณัยกุล (ไม่เป็นดนตรี)

ภายหลัง เจ้าบุญทอง ณ ลำพูน เสียชีวิตลง พ.ศ. 2495 เจ้าโสภาได้สมรสครั้งที่สองกับ นายสุเทพ เพ็งพุ่ม มีบุตรธิดา 2 คน คือ

1. นายสุธี เพ็งพุ่ม มีบุตร 2 คน คือ นายนิลดา เพ็งพุ่ม (ไม่เป็นดนตรี) และนายณัฐ เพ็งพุ่ม (ไม่เป็นดนตรี)

2. นางพรทิพย์ ออสมอรัน มีบุตรธิดา 2 คน คือ นายนิรุทธิ์ พุทธาพัฒน์ (ไม่เป็นดนตรี) และนางสาวนيرا พุทธาพัฒน์ (ไม่เป็นดนตรี)

ภาพที่ 1 เจ้าโสภา เพ็ญพุ่ม
ที่มา : สุธิ เพ็ญพุ่ม

เจ้าโสภาเกิดที่บ้านหลังวัดพระสิงห์ ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับการเลี้ยงดูตั้งแต่เกิดโดย เจ้าบัวจันทร์ ณ เชียงใหม่ (ยาย) พระสหายและพระญาติสนิทของพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ซึ่งมีศักดิ์เป็นพระปิตุจฉา (ป้า) เมื่ออายุ 7 ปี เจ้าโสภาได้มีโอกาสเข้าคุ้มพระราชชายา เจ้าดารารัศมี อยู่บ่อยครั้ง กระทั่ง พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ได้ขอเจ้าโสภาไปเลี้ยงดู รว พ.ศ. 2466 หลังจากที่เจ้าโสภาตามเสด็จ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ไปพำนัก ณ วังสวนสุนันทา กรุงเทพมหานคร เจ้าโสภาได้รับการอบรมกริยามารยาทในวัง 2 ปี กระทั่งอายุ 9 ปี พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ทรงพาเจ้าโสภาเข้าเฝ้า และถวายตัวกับ พระวิมาดาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้านิมิตร์มงคล กรมหมื่นมหิตลธิราช (สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช) พระองค์น้อย)

เจ้าโสภาเข้ารับการศึกษาระดับสามัญชั้นต้นที่โรงเรียนสตรีประจำมณฑลพายัพ (ปัจจุบันคือโรงเรียนวัดโนนพิสัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่) กระทั่งได้ตามเสด็จ พระราชชายา เจ้าดารารัศมีไปยัง กรุงเทพมหานคร รว พ.ศ. 2468 จึงศึกษาต่อในราชสำนักวังสวนสุนันทา (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา กรุงเทพมหานคร) โดยศึกษาสายสามัญควบคู่กับการเรียนดนตรีไทย

ด้วยเจ้าโสภาเกิดในตระกูลเจ้านายฝ่ายเหนือ ได้รับการบ่มเพาะศิลปวัฒนธรรมทางภาคเหนือจากในคุ้มพระราชชายา เจ้าดารารัศมี โดยศึกษาการจ้อย ขับซอ ฟ้อนเมือง (ฟ้อนเล็บ) ต่อมา พระราชชายา เจ้าดารารัศมี โปรดให้เจ้าโสภาไปเรียนจะเข้กับครูสังวาลย์ กุลวลี ในปี พ.ศ. 2469

นายสุธิ เพ็ญพุ่ม (บุตรเจ้าโสภา) ให้สัมภาษณ์ว่า เจ้าโสภาเรียนดนตรีไทยกับครูสังวาลย์ หลังวัดโสมนัส โดยพระราชชายา เจ้าดารารัศมี โปรดส่งไปเรียนที่บ้านครู "แม่เขียนโดยครูสังวาลย์ ครูแม่ชื่อว่าครูสังวาลย์ อยู่หลังวัดโสมนัส พระราชชายาฯ เป็นส่งไปเขียนตีหั้น เป็นเล้าหื้อฟัง ไปเขียน ไปกิน ไปนอนอยู่บ้านเป็น ลูกศิษย์สมัยก่อนเวลาไปเขียนเป็นจะไปอยู่บ้านครูเลย"

เจ้าโสภาเล่าถึงการเรียนดนตรีไทยกับครูสังวาลย์ กุลวัลย์ ว่า

การเรียนดนตรีไทยสมัยก่อน กับสมัยนี้ผิดกันมาก สมัยนี้เรียนง่ายเป็นเร็ว แต่เอาดีจริง ๆ ไม่ค่อยจะได้ ส่วนสมัยก่อนนั้นเรียนกันยากเป็นซ้ำเพราะต้องใช้ความจำเป็นหลัก ต้องนั่งเรียนตัวต่อตัวกับครู วันละวรรค วันละตอน ถ้าเราสามารถจำได้เร็วเพลงนั้นก็จบเร็ว ถ้าเกิดสมองไม่ดี ไม่มีพรสวรรค์ในทางนี้ก็ป็นซ้ำ เพลงหนึ่ง ๆ จะกินเวลาเป็นเดือน ๆ ต้องเรียนทุกวันด้วย วันละแปดชั่วโมง ตื่นนอนตี 5 อาบน้ำล้างหน้าแปรงฟันเสร็จ มาเรียน 8.00 น. รับประทานอาหารเช้า พัก เรียนบ่าย 4 โมง ถึง 6 โมงเย็น พักอาบน้ำทานข้าว 1 ชั่วโมง 1 หุ่มน เรียนถึง 23.00 น. เว้นวันพระวันเดียว บางทีข้าเจ้าเองต้องนั่งร้องไห้ เพราะรำคาญตัวเองแต่ก็ถูกบังคับให้เรียนเพราะท่านพระราชชายาฯ ท่านกำหนดเพลงให้คุณครูว่า ถ้าท่านเสด็จลงกรุงเทพฯ อีกครั้งจะเป็นเวลาที่เดือนไม่กำหนด จะต้องให้ติดจะเข้าได้เท่านั้น เพลง เพลงอะไรบ้างท่านกำหนดไว้เลย คุณครู ต้องนั่งเคี้ยวเข็ญกันมาก เพราะกลัวจะไม่ทันตามที่ท่านกำหนดไว้ นับว่าเป็นเรื่องลำบากมากสำหรับการเรียนดนตรีไทยของข้าเจ้าแต่ถึงอย่างไรก็ยังแอบเอาเวลาวางมานั่งสืซออยู่บ้าง ซอด่วงบ้าง เพื่อหาความรู้ต่อรู้สึกว่าได้ผลดี เรียนประมาณ 1 ปี จึงรู้สึกชอบดนตรีและเพลงไทยว่าเพราะดีเพราะเล่นได้ บ้างแล้ว จึงทำให้มีใจรักดนตรีมาจน บัดนี้²

นอกจากเรียนจะเข้าแล้ว เจ้าโสภายังเรียนซอด่วงและซอด้วงเพิ่มเติมกับครูเจริญ พาทยโกศล เรียนขับร้องเพิ่มเติมกับคุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ และขุนเสียงเสนาะกรรณ (พัน มุกตวาทย์) หนังสือเอื้องเงินได้ถึงกล่าวถึงการศึกษาดนตรีไทยของเจ้าโสภาว่า

ในสมัยรัชกาลที่ 6 พระราชชายาฯ สนพระทัยในการดนตรีและละครเป็นอย่างยิ่งและมีพระประสงค์จะใช้นักร้องเป็นจำนวนมาก จึงทรงส่งนางโสภาพร้อมด้วยเจ้าเครือแก้ว ไปเรียนซอจากคุณแม่เจริญ พาทยโกศล ที่บ้านจางวางทั่ว หลังวัดกัลยาณมิตรฝั่งธนบุรี และได้ต่อทางขับร้องเพิ่มเติม จากคุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ และขุนเสียงเสนาะกรรณ (พัน มุกตวาทย์) อีกด้วย³

เจ้าโสภาเรียนจะเข้ากับ ครูสังวาลย์ กุลวัลย์ เป็นเวลา 6 ปี จึงกลับเชียงใหม่ โดยพำนักรออยู่ที่คุ้มพระราชชายา เจ้าดารารัศมี เป็นเวลา 2 ปี หลังจากพระราชชายา เจ้าดารารัศมี สิ้นพระชนม์ พ.ศ. 2476 จึงย้ายมาพำนักรับบิณฑบาต ณ คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (ปัจจุบันคือสำนักงานยาสูบเชียงใหม่) ต่อมาบิณฑบาตได้ถึงแก่กรรม ท่านจึงย้ายไปดูแลกิจการตลาดสดแม่แฝก หมู่บ้านร่มหลวง ตำบลสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ รว พ.ศ. 2490 เจ้าโสภาได้ขายกิจการตลาดสดแม่แฝกและย้ายตามสามี ซึ่งย้ายสถานที่ทำงานไปยัง จังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดลพบุรี และราว พ.ศ. 2509 ได้ย้ายกลับมาจังหวัดเชียงใหม่อีกครั้ง โดยพำนักรออยู่กับเจ้าสุดาพร ณ เชียงใหม่ (ธิดาเจ้าโสภา) หน้าวัดเมืงรามหาราชและบ้านข้างโรงเรียนหอพระ ซึ่งบ้านหลังนี้ได้เปิดสอนพิเศษดนตรีไทยอย่างเป็นทางการ

2. เจ้าโสภา ณ เชียงใหม่, เชียงใหม่ (หนังสือที่ระลึกงานครบรอบ 100 ปี ชาตกาล เจ้าโสภา ณ เชียงใหม่ วันที่ 14 เมษายน 2557), 4-5.
3. พูนพิศ อมาตยกุล, เอื้องเงิน (ม.ป.ท., 2530), 101.

เจ้าโสภาเริ่มเป็นครูสอนดนตรีไทยครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2509 ที่โรงเรียนเทพสารตย์แม่โจ้โรงเรียนสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ รวบรวม 3-4 ปี ก่อนจะสอนที่โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต่อมา พ.ศ. 2514 วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ได้เปิดสอนด้านดนตรีนาฏศิลป์ เจ้าโสภาได้รับเชิญสอนเป็นครั้งแรกควบคู่กันทั้งสองแห่งอยู่ประมาณ 2 ปี จึงได้รับการขอร้องจากอาจารย์ศรีธร สุวรรณ ผู้อำนวยการโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ขณะนั้น ให้สอนดนตรีไทยประจำที่โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เพียงแห่งเดียว เจ้าโสภาจึงได้เลิกสอนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ภายหลังได้รับเชิญสอนที่คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และพ.ศ. 2528 ได้รับเชิญสอนดนตรีไทยให้กับโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัยเป็นกรณีพิเศษ

ในช่วงบั้นปลายชีวิต เจ้าโสภา เพิ่งพุ่ม ป่วยด้วยโรคเนื้องอกในสมอง ถึงแก่กรรมอย่างสงบ วันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2533 สิริรวมอายุได้ 75 ปี 9 เดือน จัดพิธีสวดอภิธรรม ณ วัดไชยพระเกียรติ ตำบลศรีภูมิ จังหวัดเชียงใหม่ หลังจากเสร็จพิธีฌาปนกิจ เจ้าสุดาพร ณ เชียงใหม่ (ธิดาเจ้าโสภา) ได้นำอัฐิลอยอังคาร ณ ประเทศอังกฤษ และเมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2557 บรรดาลูกศิษย์ได้ร่วมกันจัดงาน "100 ปี ชาตกาล เจ้าโสภา ณ เชียงใหม่" ณ ศาลาวัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

เจ้าโสภา เพิ่งพุ่ม มีผลงานทั้งด้านการบรรเลงดนตรีไทยและการแสดง ดังนี้

1. ผลงานด้านการเผยแพร่ดนตรีและการแสดง ได้แก่ การบรรเลงดนตรีไทยงานรับเสด็จ พระราชอาคันตุกะและบุคคลสำคัญ การแสดงละคร โดยแสดงเรื่องมะเมียะและสาวเครือฟ้า นอกจากนั้น เจ้าโสภา ยังเป็นหนึ่งในสมาชิกวงดนตรีไทยรุ่นแรกที่ได้บรรเลงดนตรีไทยออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 8 ลำปาง เป็นต้น

2. ผลงานด้านวิชาการ ได้แก่ การได้รับเชิญเป็นวิทยากร การปรับปรุงเพิ่มเติมเนื้อร้องเพลง น้อยใจยา การประพันธ์บทร้องเพลงพื้นเมืองเหนือ และการประพันธ์บทกลอนประกอบการบรรเลงและการแสดงต่าง ๆ เป็นต้น

3. ผลงานด้านการควบคุมการบรรเลงและการแสดง ได้แก่ การควบคุมการบรรเลงของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในงานกิจกรรมประจำปี การควบคุมการบรรเลงดนตรีไทยงานรับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เนื่องในวโรกาสพระราชทานปริญญาบัตรประจำปี เป็นต้น

ภาพที่ 2 เจ้าโสภา เฟิงฟุ่ม ขณะบรรเลงจะเข้
ที่มา : นิภาพรณ โอศิริพันธุ์

2. การถ่ายทอดดนตรีไทยของเจ้าโสภา เฟิงฟุ่ม (ณ เชียงใหม่)

การถ่ายทอดดนตรีไทยของเจ้าโสภา เฟิงฟุ่ม (ณ เชียงใหม่) ที่สำคัญคือ การสอนดนตรีไทยภายในระบบการศึกษาและการสอนดนตรีไทยภายนอกระบบการศึกษา

2.1 การสอนดนตรีไทยภายในระบบการศึกษา เจ้าโสภาได้รับเชิญจาก อาจารย์ศรีธร สุวรรณ ผู้อำนวยการโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ขณะนั้น ให้สอนในรายวิชาดนตรีไทยระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีเนื้อหาการสอนเกี่ยวกับพื้นฐานการขับร้อง ประกอบด้วย การอ่านโน้ต ห้องเพลง ตัวโน้ต จังหวะฉิ่ง การบันทึกโน้ต และพื้นฐานการขับร้องในเพลงต้นเพลงฉิ่ง สามชั้น เมื่อปฏิบัติได้แล้ว เจ้าโสภาจะให้บันทึกโน้ตลงสมุด เมื่อการสอบปลายภาคจะสอบการอ่านโน้ต โดยใช้ความจำ นางทัดแก้ว ทรัพย์เย็น ให้สัมภาษณ์ว่า

เจ้าโสภาสอนขับร้องเพลงไทย บนกระดานดำท่านจะเขียนโน้ต ท่านสอนอ่านโน้ตก่อน วันแรกจะขึ้นกระดานเป็นโน้ตไทย ขึ้นเป็นห้อง 8 ห้อง อันนี้เรียกว่า 1 ห้อง มี 4 ตัวโน้ต ท่านก็จะบอกมีโน้ตที่ออกเสียง โน้ตที่ไม่ออกเสียงก็จะขีดไว้ แล้วเราก็จดลงสมุดสอนจังหวะสามชั้น สองชั้น ขึ้นเดียว ท่านก็จะสอนออกเสียง ฉิ่ง ฉับ ตรงไหนตอนครบแล้วก็จะให้เราท่องโน้ต แต่ละชั่วโมงก็จะสอนมาเรื่อย ๆ พอ Final ท่านก็จะให้เราไปสอบท่านจะนั่ง โต๊ะเราไปสอบหน้าห้อง สอบปากเปล่า ห้ามดูเนื้อ ต้องถูกตัวโน้ตแล้วก็ต้องให้ถูกห้อง พอเคาะไป เราก็ผิดจังหวะห้องบ้าง ท่านก็จะเคาะจะ Comment แล้วก็ได้รับความรู้มา⁴

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศุภวัฒน์ ชื่นชอบ รองคณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ขณะนั้น ได้เชิญเจ้าโสภาสอนวิชาดนตรีไทยสำหรับครู ระดับอุดมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีเนื้อหาการสอน โดยให้ผู้เรียนเลือกเรียนปฏิบัติดนตรีตามความสนใจ เนื่องจากนักศึกษาที่ลงเรียนรายวิชานี้ มีพื้นฐานการปฏิบัติดนตรีในเครื่องมือของตนเองมาก่อนแล้ว เจ้าโสภาจึงสอนเพิ่มเติมในส่วนของบทเพลง โดยใช้น้ตเป็นสื่อการสอน สำหรับการสอบปลายภาค เจ้าโสภาให้เลือกเพลงสอบตามความถนัด

เนื่องจากการสอนดนตรีไทยในรายวิชาดนตรีไทยและรายวิชาดนตรีไทยสำหรับครู เป็นการสอนตามหลักสูตรการศึกษา เนื้อหาการเรียนจึงเป็นการเรียนพื้นฐานดนตรีไทยเบื้องต้นเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากการเรียนดนตรีไทยภายนอกกระบวนการศึกษา

2.2 การสอนดนตรีไทยภายนอกกระบวนการศึกษา ได้แก่ การรับสอนพิเศษดนตรีไทยที่บ้าน โดยสอนเฉพาะจะเข้ แบบตัวต่อตัว ตั้งแต่พื้นฐานการบรรเลงจะเข้ จนถึงเพลงเดี่ยว และสอนพิเศษดนตรีไทยในวันเสาร์วันอาทิตย์ โดยใช้อาคารของคณะศึกษาศาสตร์เป็นสถานที่สอน โดยเน้นเนื้อหาการสอนเกี่ยวกับพื้นฐานการบรรเลงจะเข้ ซอด้วง และซออู้

ขั้นตอนการถ่ายทอดดนตรีไทยของเจ้าโสภา เฟื่องพุ่ม (ณ เชียงใหม่)

ในการเริ่มต้นการเรียนดนตรีไทย เจ้าโสภาให้ความสำคัญกับขั้นตอนการไหว้ครู โดยจะนำนักเรียนเข้าพิธีครอบครูที่วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ปลุกฝังนักเรียนให้ทำความเคารพครู ก่อนการบรรเลงหรือซ้อมดนตรีทุกครั้ง เก็บรักษาเครื่องดนตรีในที่เหมาะสมและทำความสะอาดอยู่เสมอ นางสุกัญญา แก้วแสงใจ เฮลเลอร์ ให้สัมภาษณ์ว่า "ยายจะสอนเรื่องเครื่องดนตรีไทยมีครู เราต้องเคารพ เวลาจะเดิน ห้ามเดินข้ามการดูแลเวลาเล่นเสร็จต้องเก็บรักษาให้ดี ทำความสะอาด"⁵

การสอนพื้นฐานการบรรเลง เป็นขั้นตอนที่ให้ความสำคัญกับบุคลิกท่าทาง และการจับเครื่องดนตรี โดยแบ่งเป็นการสอนพื้นฐานการบรรเลงจะเข้ และพื้นฐานการบรรเลงซอ

การสอนพื้นฐานการบรรเลงจะเข้ ขั้นตอนในการถ่ายทอดเริ่มจาก การนั่ง การพันไม้ดีด การจับไม้ดีด การวางมือขวา การวางมือซ้าย การฝึกบังคับไม้ดีด และการฝึกนิ้ว

การนั่ง นั่งพับเพียบไปทางซ้าย ให้เท้าไปทางเดียวกัน ลักษณะของปลายเท้าต้องเก็บไปด้านหลัง ลักษณะหลัง หลังตรง ตัวตรง นั่งตัวงอไม่ได้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จารุลักษณ์ งามลักษณ์ ให้สัมภาษณ์ว่า "เจ้ายายเล่าให้ฟังว่า สมัยท่านเข้าไปเรียนกับครูสังวาลย์ เวลาดีดจะเข้ ท่านจะมีเหมือนเข็มร้อยดอกไม้ยาว ๆ มาตั้งไว้เลย ตั้งแต่เอวถึงคอหอย ก็ไม่รู้ว่ายาวขนาดไหน ก้มจับวาง ก้มจับวาง ให้นั่งตัวตรง หลังตรง นั่งพับเพียบก็ต้องมีมาด"⁶

การพันไม้ดีด เจ้าโสภาให้ความสำคัญมาก เนื่องจากพันแล้วทำให้ไม่เจ็บนิ้ว นายพิบูลย์ศักดิ์ วิจิตรระกะ ให้สัมภาษณ์ว่า "เรียนวันแรกเจอเจ้าป้า เจ้าป้าสอนให้พันไม้ดีดก่อน การพันไม้ดีดของเจ้าป้า ก็จะแปลก ๆ ซึ่งบางคนเขาก็บอกว่าไม่สำคัญเท่าไร แต่เราคิดว่าสำคัญ เพราะพันแล้วไม่เจ็บนิ้ว"⁷

5. สุกัญญา แก้วแสงใจ เฮลเลอร์, "ขั้นตอนการถ่ายทอดดนตรีไทยของเจ้าโสภา เฟื่องพุ่ม (ณ เชียงใหม่)," สัมภาษณ์โดย รัชดา ชัดดีสะ, 24 กุมภาพันธ์ 2561.

6. จารุลักษณ์ งามลักษณ์, "การนั่ง," สัมภาษณ์โดย รัชดา ชัดดีสะ, 6 ธันวาคม 2560.

7. พิบูลย์ศักดิ์ วิจิตรระกะ, "การพันไม้ดีด," สัมภาษณ์โดย รัชดา ชัดดีสะ, 7 มกราคม 2561.

การจับไม้ดีด มี 2 แบบคือ แบบใช้นิ้วโป้งนิ้วเดียวกดไม้ดีดลงมาและแบบที่ใช้นิ้วกลางเข้ามาช่วยจับเหมือนจับปากกา วิธีหลังนี้เจ้าโสภาใช้สำหรับเด็กที่หัดใหม่ และมีกำลังน้อย

การวางมือขวา ขณะดีดข้อศอกต้องอยู่กับที่ ขยับเพียงข้อมือและห้ามกระพือ

การวางมือซ้าย นิ้วโป้งจะต้องเกาะขอบของจะเข้ไปตลอด ไม่ว่าจะเคลื่อนไปทิศทางไหนไม่ลอยขึ้นมาเวลาดีด ยกแขนเล็กน้อย มือไม่ลอย ทำมือเหมือนขยุ้มนิ้ว และเวลากดลงที่นมปลายนิ้วจะต้องไม่เลยส้นของจะเข้ออกมา

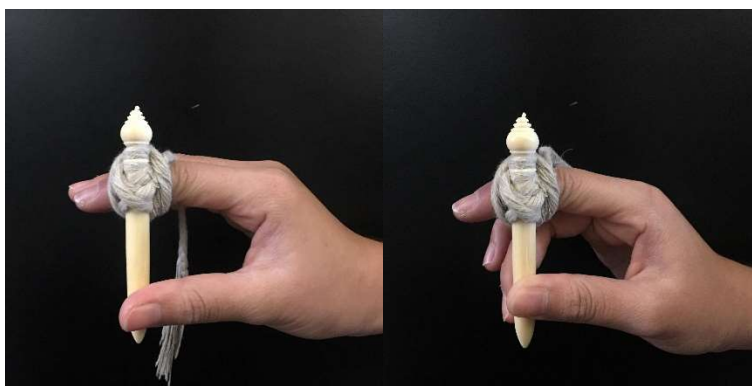
การฝึกบังคับไม้ดีด ให้ฝึกการบังคับไม้ดีด โดยฝึกการดีด เข้า-ออก สายเอก สายทุ้ม สายลวด ทำทีละสาย ให้เกิดเสียงที่มีคุณภาพ ชัดเจนทีละเสียง อย่างช้ามาก ๆ วันละเล็กน้อยไปเรื่อย ๆ ให้ได้ทำทางและเสียงที่ถูกต้อง โดยใช้เพลงต้นเพลงฉิ่ง สามชั้น เป็นแบบฝึก ที่สำคัญเจ้าโสภา ไม่อนุญาตให้เขียนตัวโน้ตติดนมจะเข้ นายพิบูลย์ศักดิ์ วิจิตรระกะ ให้สัมภาษณ์ว่า

ก็นั่งดีด เข้า ออก ตอนแรกดีดไม่เป็นก็เขี่ย ๆ ไป ท่านบอกไม่ใช่ ต้อง เข้า ออก ตามของเขา เจ้าป่าให้ดีดช้ามาก เป็นโน้ต ด ร ม ฟ ให้ดูโน้ต ก็จะดีดวันละเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่เยอะ ดีดช้า เพราะต้องการให้ฟังเสียง ที่เน้นจะเป็นทำทาง เจ้าป่าก็อย่างนั้น เข้า ออก เข้า ออก ไปตาม Step แต่เสียงที่ดีออกมาคือเน้นให้ชัด ให้ดีดช้ามาก⁸

การฝึกนิ้ว วิธีการฝึกนิ้วที่รวบรัดที่สุดคือการฝึกในเพลง โดยใช้เพลงเขมรปี่แก้ว ทางสักวา การนิ้วจะต้องจับที่ไม้ดีดเข้า เพื่อให้โน้ตตัวต่อไปจะต้องใช้ไม้ดีดออก น้ำหนักเสียงตลอดการนิ้วจะต้องเรียบ นิ่ง และน้ำหนักมือต้องสม่ำเสมอ ทั้งนี้ ก่อนการบรรเลงจะให้เทียบเสียงกับระนาดให้เกิดความพร้อม เป็นการฝึกความรับผิดชอบต่อเครื่องดนตรีของตนเอง

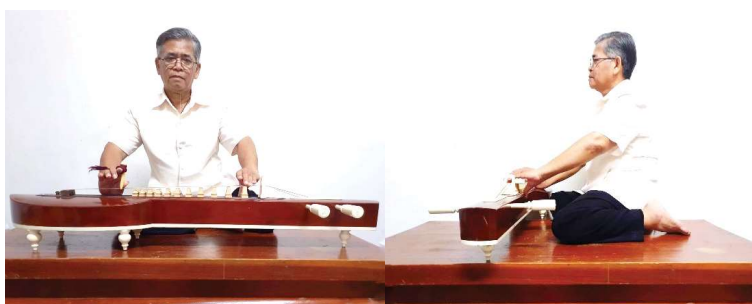
ภาพที่ 3 การพันไม้ดีดตามแบบเจ้าโสภา เฟิงพุ่ม (ณ เชียงใหม่)
ที่มา : อัญญาภักดิ์ แสงเทียน

ภาพที่ 4 วิธีการจับไม้ดีดแบบใช้นิ้วโป้งนิ้วเดียวและแบบใช้นิ้วโป้งและนิ้วกลางช่วยจับ
ที่มา : อัญญารักษ์ แสงเทียน

ภาพที่ 5 ลักษณะการวางมือซ้ายในการบรรเลงจะเข้ด้านหน้าและด้านข้าง
ที่มา : อัญญารักษ์ แสงเทียน

ภาพที่ 6 ลักษณะการนั่งพับเพียบเก็บปลายเท้าโดยมีเขมมาลัยติดอยู่ โดย ครูพิบูลย์ศักดิ์ วิจิตรระกะ
ที่มา : ปริญญภัคร สนธิ

การสอนพื้นฐานการบรรเลงซอ ขั้นตอนในการถ่ายทอดเริ่มจากการจับซอ การนั่ง และการไล่เสียง

การจับซอ เริ่มจากการจับซอให้ท่าทางถูกต้องสวยงามก่อน ฝึกนั่งจับซอโดยไม่ต้องสี เป็นเวลากว่า 1 ชั่วโมง เนื่องจากท่าทางการนั่งสำคัญต่อภาพลักษณ์การบรรเลง จากนั้นจึงเริ่มวางนิ้วและไล่เสียง นายธีรชาติย์ จันทรงาม ให้สัมภาษณ์ว่า "เริ่มต้นจากนั่งจับไปก่อนเป็นชั่วโมง นั่งนิ่งเลย ไม่ให้สี จับให้สวยก่อน"⁹

การนั่ง นั่งพับเพียบเรียบร้อย ตัวตรง หลังตรง มือซ้ายที่จับซอต้องไม่ตก ไม่ทำแขนลึบ ศอกไม่ตก สง่า เพราะเป็นภาพลักษณ์ของการบรรเลงที่ดี และหากทำไม่ถูกต้องจะถึงไม่ถึงมือ นายไทร บุญเฉลย ให้สัมภาษณ์ว่า “วิธีการเรียน เริ่มตั้งแต่สอนจับซอ จำได้แม่นเลย เพราะว่าจะเล่นเพราะไม่เพราะ เก่งไม่เก่งยังไง เจ้าป่าว่า ท่าทางสำคัญเวลาจะเล่น ท่าต้องสง่า ให้อยู่”¹⁰

การไล่เสียง เจ้าโสภาให้ฝึกไล่เสียง โดยใช้วิธีการฝึกในเพลง โดยใช้เพลงต้นเพลงจิ้ง สามชั้น และเจ้าโสภาจะให้ฝึกไล่เสียงให้แม่นยำก่อนที่จะต่อเพลงรวมวง

ภาพที่ 7 ลักษณะการนั่งพับเพียบจับซอด้วงและซออู้ โดย ครูพิบูลย์ศักดิ์ วิจิตรระกะ
ที่มา : ปริญญารักษ์ สุนธิ

ลำดับการถ่ายทอดบทเพลง เพลงแรกที่เจ้าโสภาถ่ายทอดให้ลูกศิษย์เป็นลำดับแรก คือ เพลงต้นเพลงจิ้ง¹¹ เนื่องจากเป็นเพลงที่มีครบทุกเสียง เหมาะสมสำหรับการฝึกไล่โน้ตไล่เสียงให้ไม่เพี้ยน เพลงที่สองคือเพลงเขมรปี่แก้ว ทางสีกวา เนื่องจากเป็นเพลงที่มีทำนองห่าง ๆ เหมาะสำหรับฝึกเร็วหลังจากนั้น การต่อเพลงจะเน้นเพลงที่มีโอกาสใช้ในงานทั่วไป เช่น เพลงโหมโรง เพลงเถา เพลงสามชั้น เพลงสองชั้น เพลงภาษา รวมถึงเพลงสรรเสริญพระบารมี เนื่องจากต้องใช้บรรเลงรับเสด็จฯ ทุกปี ทั้งนี้ สำหรับผู้ที่ต้องการ ต่อเพลงเดี่ยวจะต้องยกชั้นให้ไหวครู

แนวทางในการบรรเลงของเจ้าโสภา เพิ่งพุ่ม เน้นการดำเนินไปอย่างเรียบร้อย สามารถดำเนินทำนองร่วมวงกับเครื่องดนตรีอื่น ๆ ได้ เจ้าโสภาให้อิสระในการแปลทางหรือเพิ่มเติมกลวิธีพิเศษได้ แต่ต้องอยู่ในแนวการบรรเลงที่ได้รับการถ่ายทอด

วิธีการถ่ายทอดของเจ้าโสภา เพิ่งพุ่ม จะใช้วิธีการสอนแบบตัวต่อตัว โดยนั่งตรงกันข้าม เจ้าโสภาจะปฏิบัติให้ดูก่อนแล้วจึงให้นักเรียนปฏิบัติตาม ต่อมาได้แนะนำระบบโน้ตเข้ามาใช้ แต่ก็ไม่ได้เน้นมาก เพราะใช้วิธีการต่อแบบใช้ความจำทั้งหมด เมื่อสอนเสร็จจะฝึกซ้อมทบทวนจนเกิดความแม่นยำ แล้วจึงให้บันทึกโน้ตไว้ ทั้งนี้ ในการบันทึกโน้ตไม่ได้บันทึกกลวิธีพิเศษ เพียงแต่บันทึกทำนองเป็นอย่างไรเท่านั้น โดยให้เหตุผลว่าการใช้โน้ตมีผลดีที่นักเรียนสามารถบรรเลงเป็นได้เร็ว แต่ในทางกลับกันก็จะส่งผลเสียอยู่ที่ไม่สามารถ

10. ไทร บุญเฉลย, “การนั่ง,” สัมภาษณ์โดย รัชดา ชัดดีสะ, 23 กุมภาพันธ์ 2561.

11. สำหรับการขับร้อง เจ้าโสภา สอนเฉพาะเพลงต้นเพลงจิ้งเพลงเดียวเท่านั้น เนื่องจากเป็นเพลงบังคับในชั้นเรียน

บันทึกกลวิธีพิเศษได้เท่าที่ควร การบันทึกโน้ตของเจ้าโสภาจะบันทึกโน้ตเสียง "ที" เขียนเป็น "ทรี" ภายหลังเปลี่ยนเป็น "ซี" กลุ่มนักเรียนที่เรียนพิเศษในวันเสาร์วันอาทิตย์ หลังจากการบันทึกโน้ตแล้วจะเป็นการบรรเลงรวมวง กลุ่มนักเรียนที่เรียนที่บ้าน เจ้าโสภาจะให้บรรเลงร่วมกับเครื่องกำกับจังหวะ นักเรียนที่เริ่มมีความชำนาญระดับหนึ่งแล้วเจ้าโสภาจะให้ช่วยกันดูแลรุ่นน้องที่มาเรียนใหม่ สำหรับจะเข้าเจ้าโสภาจะสอนด้วยตนเอง เจ้าโสภาเล่าถึงการใช้ระบบโน้ตในการสอนดนตรีไทยว่า

สมัยนี้เราสอนกันง่ายมาก เด็กก็เรียนแบบไม่เบื่อ เพราะเรามาดัดแปลงพัฒนาเสียงเพลงเป็นตัวโน้ตขึ้นมาโดยการแนะนำของอาจารย์กิตติ คุปรัตน์ ท่านเป็นคนแนะนำให้ข้าเจ้าใช้เสียงเพลงเป็นตัวโน้ต โดยอาศัยยืมเสียงของฝรั่งเขามาใช้ แต่เป็นตัวหนังสือไทย เมื่อ พ.ศ. 2508 เราเริ่มดัดแปลงมาจนปัจจุบันนี้ เล่นได้เร็วมาก เวลาเรียน 1 เดือน สามารถเล่นได้ถึง 4 เพลง แต่เรียนทุกวัน แต่มีข้อเสียอยู่ว่า เล่นได้ไม่ค่อยดีถ้าไม่มีโน้ตเด็กจะเล่นไม่ได้เลย การเรียนโน้ต ตัวมันตายตัว ใส่ลูกเล่นลำบาก เพราะตัวโน้ตเขาจำกัดให้มีห้องละ 1 ตัว 2 ตัว 3 ตัว และ 4 ตัวเท่านั้น จึงทำให้เราดูแล้วใส่ลูกเล่นไม่ได้เท่าที่ควรถ้าเขาเรียนด้วยความจำ¹²

3. สายการสืบทอดดนตรีไทยของเจ้าโสภา เพิ่งพุ่ม

3.1 สายการสืบทอดดนตรีไทยภายในระบบการศึกษา

สายการสืบทอดในกลุ่มนี้ได้แก่ นักเรียนในรายวิชาดนตรีไทย ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และนักศึกษาในรายวิชาดนตรีไทยสำหรับครูระดับอุดมศึกษาคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สายการสืบทอดในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ไม่ได้ถ่ายทอดต่อ เนื่องจากไม่ได้ทำงานในสายอาชีพดนตรีไทย เว้นแต่ ทันตแพทย์หญิง นิภาพรพรรณ โอศิริพันธุ์ หลังจากจบการศึกษาแล้วไม่ได้ศึกษาต่อหรือทำงานในสายอาชีพดนตรีไทย แต่ได้ถ่ายทอดเพลงเดี่ยวลาวแพนให้แก่นายปราชญ์ สกุลวิเศษสุรการ

3.2 สายการสืบทอดดนตรีไทยภายนอกระบบการศึกษา

สายการสืบทอดดนตรีไทยภายนอกระบบการศึกษา ได้แก่ นักเรียนที่เรียนที่บ้าน เช่น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศุภวัฒน์ ชื่นชอบ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จารุลักษณ์ งามลักษณ์ และ ครูพิบูลย์ศักดิ์ วิจิตรระกะ ทั้งนี้ มีเพียงผู้ช่วยศาสตราจารย์ศุภวัฒน์ ชื่นชอบ อดีตรองคณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งได้รับการสืบทอดการบรรเลงจะเข้าได้ถ่ายทอดการบรรเลงจะเข้าให้กับผู้ที่สนใจติดต่อขอเรียนเป็นรายบุคคล ส่วนลูกศิษย์ท่านอื่น ๆ เช่น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จารุลักษณ์ งามลักษณ์ หลังจากจบการศึกษาไม่ได้ศึกษาต่อหรือทำงานในสายอาชีพดนตรีไทย ประกอบกับมีโรคประจำตัวคือโรคพาร์กินสัน ไม่สามารถบรรเลงจะเข้าได้ ทำให้ไม่ได้ถ่ายทอดการบรรเลงจะเข้าให้กับผู้ใด เช่นเดียวกับ นายพิบูลย์ศักดิ์ วิจิตรระกะ ได้รับการสืบทอดการบรรเลงจะเข้าและยังคงบรรเลงจะเข้าอยู่บ้างตามโอกาส แต่ไม่ได้ถ่ายทอดให้แก่ผู้ใด

สายการสืบทอดที่เรียนพิเศษดนตรีไทยในวันเสาร์วันอาทิตย์ เช่น นายธีรชาติย์ จันทรงาม นายไพบูลย์ บุญเฉลย นายสายัณห์ โฆษิตสกุลชัย นางสุกัญญา แก้วแสงใจ เฮลเลอร์ นักเรียนโรงเรียน สาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ลูกศิษย์กลุ่มนี้ไม่มีการสืบทอดต่อ เนื่องจากหลังจากจบการศึกษาไม่ได้ศึกษาต่อหรือทำงานในสายอาชีพดนตรีไทย

12. เจ้าโสภา ณ เชียงใหม่, เชียงใหม่ (ม.ป.ม. : ม.ป.ท., 2557), 5-6.

3.3 สายการสืบทอดดนตรีไทยในครอบครัว

สายการสืบทอดในกลุ่มนี้ไม่ได้ถ่ายทอดต่อเนื่องจากบุคคลในครอบครัวไม่ได้ทำงานในสายอาชีพดนตรีไทย ได้แก่ เจ้าสุดาพร ณ เชียงใหม่ (ธิดาเจ้าโสมฯ) ได้รับการถ่ายทอดการบรรเลงจะเข้ แต่ได้ย้ายไปพำนักที่ประเทศอังกฤษ ประกอบอาชีพเจ้าของกิจการร้านอาหารไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2525 ไม่ได้ศึกษาต่อหรือทำงานในสายอาชีพดนตรีไทย และนายสุธี เพ็ญพุ่ม (บุตรเจ้าโสมฯ) ได้รับการถ่ายทอดการบรรเลงดนตรีไทยเมื่อยังเยาว์วัย ภายหลังไม่ได้ศึกษาต่อหรือทำงานในสายอาชีพดนตรีไทย จึงทำให้ทั้งสองท่านไม่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ใด

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า เจ้าโสมฯ เพ็ญพุ่ม (ณ เชียงใหม่) ตามเสด็จพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ไปยังกรุงเทพมหานคร ทำให้ได้เรียนจะเข้กับครูสังวาลย์ กุลวัลย์ เรียนซอกกับครูเจริญ พาทยโกศล และเรียนขับร้องกับ คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ และขุนเสียงเสนาะกรรณ (พัน มุกตวาทย์)

การสืบทอดดนตรีไทยของเจ้าโสมฯ เพ็ญพุ่ม (ณ เชียงใหม่) กล่าวได้ว่า มีการสืบทอดทั้งภายในและภายนอกกระบวนการศึกษา มีแบบแผนขั้นตอนในการถ่ายทอดตั้งแต่การเตรียมพร้อมสำหรับการบรรเลง ได้แก่ ขั้นตอนที่สำคัญกับบุคคลิกท่าทาง และการจับเครื่องดนตรี

การถ่ายทอดบทเพลง มีแบบแผนขั้นตอนในการถ่ายทอด เริ่มจากเพลงต้นเพลงจึง สามชั้น เพลงเขมรปี่แก้ว ทางสักวา หลังจากนั้นจึงถ่ายทอดเพลงที่ใช้สำหรับการบรรเลงในโอกาสต่าง ๆ เนื่องจากลูกศิษย์ส่วนใหญ่ของเจ้าโสมฯ ไม่ได้ศึกษาต่อหรือทำงานในสายอาชีพดนตรีไทย จึงทำให้ลูกศิษย์ที่สืบทอดดนตรีไทยจากเจ้าโสมฯ เพ็ญพุ่ม (ณ เชียงใหม่) ปัจจุบันมีเพียง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศุภวัฒน์ ชื่นชอบและทันตแพทย์หญิง นิภาพรณ โอศิริพันธุ์ เท่านั้น โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ศุภวัฒน์ ชื่นชอบ สอนดนตรีไทยให้กับนักเรียนที่สนใจติดต่อขอเรียนเป็นการส่วนตัว และทันตแพทย์หญิง นิภาพรณ โอศิริพันธุ์ ได้ถ่ายทอดเพลงเดี่ยวลาวแพนให้กับนายปราชญ์ สกุลวิเศษสุรการ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการสืบทอดดนตรีไทยของเจ้าโสมฯ เพ็ญพุ่ม (ณ เชียงใหม่) ผู้วิจัยพบข้อมูล ที่เห็นสมควรทำวิจัยต่อไป ได้แก่ การฟ้อนเมืองและการขับร้องเพลงพื้นเมืองเหนือของเจ้าโสมฯ เพ็ญพุ่ม (ณ เชียงใหม่) และการสืบทอดดนตรีไทยของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่

บรรณานุกรม

จารุลักษณ์ งามลักษณ์. "การนั่ง." สัมภาษณ์โดย รัชดา ชัตติสสะ. 6 ธันวาคม 2560.

ทัดแก้ว ทรัพย์เย็น. "การสอนดนตรีไทยภายในระบบการศึกษา." สัมภาษณ์โดย รัชดา ชัตติสสะ.
22 กุมภาพันธ์ 2561.

ไทร บุญเฉลย. "การนั่ง." สัมภาษณ์โดย รัชดา ชัตติสสะ. 23 กุมภาพันธ์ 2561.

ธีรชาติย์ จันทรงาม. "การจับซอ." สัมภาษณ์โดย รัชดา ชัตติสสะ. 28 กุมภาพันธ์ 2561.

พิบูลย์ศักดิ์ วิจิตรระกะ. "การฝึกบังคับไม้ดีด." สัมภาษณ์โดย รัชดา ชัตติสสะ. 7 มกราคม 2561.

_____. "การพันไม้ดีด." สัมภาษณ์โดย รัชดา ชัตติสสะ. 7 มกราคม 2561.

พูนพิศ อมาตยกุล. *เอื้องเงิน*. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2530.

สุกัญญา แก้วแสงใจ เฮลเลอร์. "ขั้นตอนการถ่ายทอดดนตรีไทยของเจ้าโสภา เพ็งพุ่ม (ณ เชียงใหม่)." สัมภาษณ์โดย รัชดา ชัตติสสะ. 24 กุมภาพันธ์ 2561.

สุธี เพ็งพุ่ม. "เจ้าโสภาเรียนดนตรีไทยกับครูสังวาลย์." สัมภาษณ์โดย รัชดา ชัตติสสะ. 9 ธันวาคม 2560.

เจ้าโสภา ณ เชียงใหม่. *เชียงใหม่*. ม.ป.ม : ม.ป.ท., 2557.